

MIHAIL BULGAKOV

MAESTRUL ȘI MARGARETA

Traducere din limba rusă
de Natalia Radovici

ART

Cuprins

CARTEA ÎNTÂI

1. Să nu stați niciodată de vorbă cu necunoscuți!	7
2. Pilat din Pont	23
3. Al șaptelea argument	53
4. Urmărirea	60
5. S-a petrecut la Griboedov	69
6. Schizofrenie, după cum s-a și spus	84
7. Un apartament puțin simpatic	95
8. Duelul dintre profesor și poet	109
9. Figurile lui Koroviev	121
10. Vești din Ialta	133
11. Dedublarea lui Ivan	147
12. Magia neagră și dezvăluirile ei	152
13. Apariția eroului	170
14. Slavă cocoșului!	195
15. Visul lui Nikanor Ivanovici	206
16. Supliciul	221
17. O zi agitată	236
18. Vizitatorii ghinionști	252

CARTEA A DOUA

19. Margareta	279
20. Crema lui Azazello	295
21. Zborul	302
22. La lumina făcliilor	319
23. Mare bal la Satana	336
24. Eliberarea maestrului	355
25. Cum a încercat procuratorul să-l salveze pe Iuda din Kiriath	384

Respe	26. Punerea în mormânt	398
	27. Sfârșitul apartamentului 50	426
	28. Ultimele aventuri ale lui Koroviev și Behemoth	447
	29. Destinul maestrului și al Margaretei este hotărât ...	463
	30. Venit-a ceasul! Venit-a ceasul!	469
	31. Pe colinele Vorobiovî	484
	32. Iertarea și eternul refugiu	488
	Epilog	496

1

Să nu stați niciodată de vorbă cu necunoscuți!

La ceasul unui amurg învăpăiat de primăvară, la Moscova, în parcul Patriarșie prudî¹, își făcură apariția doi cetățeni. Primul, un bărbat la vreo patruzeci de ani, îmbrăcat în haine gri de vară, mic de stat, brunet, dolofan și chel, își ținea în mână pălăria decentă, din fetru moale; fața bine bărbierită i-o împodobeau niște ochelari uriași cu ramă neagră de baga. Celălalt, un tânăr lat în umeri, roșcovan, ciufulit, cu o șapcă în carouri dată pe ceafă, purta o cămașă de cowboy, pantaloni albi boțiiți și pantofi negri de sport.

Primul era Mihail Alexandrovici Berlioz în persoană, redactorul-șef al unei reviste lunare literar-artistice și președintele consiliului de conducere al uneia dintre cele mai de seamă grupări literare din Moscova, căreia i se spunea prescurtat MASSOLIT², iar tânărul său însoțitor – poetul Ivan Nikolaevici Ponîrev, care semna cu pseudonimul Bezdomnii³.

Intrând sub umbra teilor abia înverziți, cei doi scriitori se și repeziră spre un chioșc vopsit în culori pestrițe, ce purta firma „Bere și ape minerale“.

---

¹ Lacurile patriarhului.

² Literatura de masă.

³ Pribeagul.

Da, se cuvine să semnalăm prima ciudățenie a acestei seri cumplite de mai. Nu numai lângă chioșc, ci și pe toată aleea paralelă cu strada Malaia Bronnaia, nu se afla țipenie de om. La ceasul acela, când abia mai puteai răsufla de zăpușeală, când soarele, după ce potopise cu arșiță Moscova, se prăvălea învăluit într-o pâclă uscată undeva, dincolo de Sadovoe Kolțo, nimeni nu poposea sub umbra teilor, nimeni nu ședea pe vreo bancă; de la un capăt la altul aleea era pustie.

— Apă minerală, vă rog, ceru Berlioz.

— N-avem apă minerală, îi răspunse cu un aer jignit femeia din chioșc.

— Bere aveți? se interesă cu glas răgușit Bezdomnii.

— Ne-o aduce pe seară, îl informă vânzătoarea.

— Și ce aveți? o întrebă Berlioz.

— Sirop de caise, dar cald, preciză femeia.

— Ei, dați-ne, dați-ne, vă rog!

Siropul de caise făcu multă spumă galbenă, răspândind în jur un miros de frizerie. Îndată ce goliră paharele, pe cei doi literați îi apucă sughițul. Plătiră și se așezară pe o bancă din apropiere, cu fața spre lac și cu spatele spre strada Bronnaia.

Acum se petrecu a doua ciudățenie, privindu-l numai pe Berlioz. Sughițul i se potoli pe neașteptate, inima îi zvâcni și, pentru o clipă, o simți parcă prăbușindu-se undeva în gol, apoi revenind, dar cu un ghimpe înfipt într-însa. În același timp, îl cuprinse așa, din senin, o spaimă atât de puternică, încât îi veni să fugă din preajma lacurilor mâncând pământul.

Neputând să-și dea seama ce-l speriase, privi în jur, neliniștit și trist. Palid la față, își șterse fruntea cu batista, întrebându-se: „Ce-i cu mine? Niciodată nu mi s-a mai întâmplat una ca asta. Stau prost cu inima... M-am surmenat... Ar fi, poate, timpul să dau dracului totul și s-o întind la Kislovodsk...”

Deodată, văzduhul dogoritor din fața lui se îngroșă, și din pâcla deasă se înfiripă un cetățean străveziu, cu o înfățișare nespus de ciudată. Avea capul mititel, cu șepcuță de jocheu în creștet, și purta o haină cadrilată cam scurtă, țesută și ea în văzduh... Deși înalt de un stângen, era îngust în umeri, nemaipomenit de slab și, luați aminte, avea o față batjocoritoare.

Berlioz dusese o viață care nu-l deprinsese cu fenomene nefirești, ieșite din comun. Pălind și mai mult, holbă ochii și-și zise în gând, cuprins de panică: „Nu se poate una ca asta!...”

Dar, din păcate, se putea, și cetățeanul deșirat, prin care vedeai ca prin sticlă, se legăna în fața lui, când la dreapta, când la stânga, fără să atingă pământul.

Înspăimântat la culme, Berlioz închise ochii și, când îi deschise din nou, își dădu seama că totul se sfârșise, mirajul se destrămasese, cadrilatul dispăruse, și, odată cu el, și ghimpele acela chinuitor din inimă.

— Pfui, drace! exclamă redactorul-șef. Știi, Ivan, adineauri, din pricina zăpușelii, era gata-gata să fac o congestie cerebrală! Am avut chiar un fel de halucinație...

Încercă să zâmbească, dar în ochi tot îi mai juca neli-niștea, iar mâinile îi tremurau. Treptat, se potoli, își făcu vânt cu batista și, spunând destul de vioi: „Ei, așadar...”, reluă firul întrerupt al discuției.

Era vorba, după cum s-a aflat mai târziu, despre Iisus Hristos. Redactorul-șef îi comandase poetului pentru numărul următor al revistei un amplu poem antireligios. Ivan Nikolaevici compusese poemul într-un timp foarte scurt, dar, din păcate, redactorul nu era câtuși de puțin mulțumit de operă. Bezdomnii zugrăviseră personajul principal, adică pe Iisus, în culori foarte sumbre, cu toate astea, după opinia redactorului, poemul trebuia refăcut. Și acum, Berlioz îi ținea lui Ivan un fel de prelegere

despre Iisus, ca să-l convingă de greșeala de fond pe care acesta o comisese.

Greu de spus cum ajunsese Ivan Nikolaevici la greșeala asta, poate din cauza forței de sugestie a talentului său, ori a necunoașterii totale a problemei? În orice caz, Iisus apărea în poem viu, un Iisus care a existat cu adevărat, numai, ce-i drept, plin de defecte. Berlioz însă voia să-i demonstreze poetului că esențial nu este dacă Iisus a fost bun sau rău, ci că nu a fost pur și simplu, toate istorisirile despre el fiind doar niște născociri, un mit, și nimic mai mult.

Se cuvine să arătăm că redactorul-șef era om citit, și în prelegerea sa făcea cu multă iscusință referiri la istoricii din Antichitate, la Filon din Alexandria, de pildă, sau la scriitorul erudit Iosif Flavius, care n-au pomenit nicio dată despre existența lui Iisus.

Dovedind o erudiție remarcabilă, Mihail Alexandrovici îi spuse poetului, printre altele, că pasajul din *Analele* lui Tacit, cartea a cincisprezecea, capitolul 44, unde se vorbește despre supliciul lui Iisus, nu este altceva decât un adaos fals, făcut mult mai târziu.

Poetul, pentru care tot ceea ce-i împărtășea redactorul-șef constituia ceva nou, îl asculta cu luare-aminte, fixându-l cu ochii lui verzi, plini de vioiciune, sughițând doar la răstimpuri și înjurând în surdină siropul de caise.

— În Orient nu există religie, urmă Berlioz, în care să nu se spună, de regulă, că o fecioară neprihănită l-a adus pe lume pe Dumnezeu. Creștinii, la rândul lor, fără să fi născocit ceva nou, l-au creat în același chip pe Iisus al lor, care nu a existat în realitate. Ei bine, tocmai pe ideea asta trebuie să cadă accentul principal...

Vocea de tenor liric a lui Berlioz răsuna pe aleea pustie și, pe măsură ce Mihail Alexandrovici se aventura într-un labirint în care numai un om foarte cult își putea permite să se aventureze fără riscul de a-și frânge gâtul, poetul

afla multe lucruri interesante și instructive despre Osiris, bunul zeu egiptean, fiu al Cerului și al Pământului, despre Tammuz, zeul fenicienilor, despre Marduk, și, în sfârșit, despre mai puțin cunoscutul Huitzilopochtli, cumplitul zeu, cândva atât de venerat de aztecii din Mexic.

Chiar în timp ce Mihail Alexandrovici îi povestea potetului cum modelau aztecii din aluat figurina lui Huitzilopochtli, pe alee se ivi, în sfârșit, un om.

Ulterior, când, sincer vorbind, era prea târziu, diferite instituții l-au descris pe omul cu pricina în câte o notiță informativă, a căror confruntare nu putea să nu trezească uimirea. Astfel, în prima se spunea că era mic de stat, avea dinți de aur și șchiopăta de piciorul drept. În a doua, dimpotrivă, că era un uriaș, avea coroane de platină și șchiopăta de piciorul stâng. A treia informa laconic că nu avea semne particulare.

Suntem siliți să recunoaștem că nici una dintre aceste mărturii nu e demnă de crezare.

În primul rând, individul nu șchiopăta defel, nu era nici scund și nici uriaș, ci, pur și simplu, înalt. În ce privește dinții, în partea stângă avea coroane de platină, iar în dreapta – de aur. Purta un costum scump, din stofă cenușie, și pantofi la culoare, de proveniență străină. Bereta cenușie și-o pusese falnic pe-o ureche, iar sub braț ținea un baston cu măciulie neagră, înfățișând un cap de pudel. După înfățișare, avea vreo patruzeci și ceva de ani. Era proaspăt bărbierit, brunet, cu gura cam strâmbă. Ochiul drept – negru, stângul – verde. Sprâncenele – negre, una mai pronunțat arcuită decât cealaltă, într-un cuvânt, un străin, om de pe alte meleaguri.

Trecând prin dreptul băncii pe care ședeau redactorul-șef și poetul, străinul îi privi cu coada ochiului, se opri un pic, apoi se așeză pe banca vecină, la câțiva pași de cei doi prieteni.

„Un neamț...” își spuse Berlioz.

„Englez...” gândi Bezdomnii. „Ia te uită! Poartă mănuși! Cum de nu moare de cald!”

Străinul aruncă o privire peste clădirile înalte ce formau un pătrat în jurul lacului și se vedea cât de colo că se afla pentru întâia oară prin aceste locuri și că-i stârneau interesul. Ochii i se opriră la etajele de sus, unde în geamurile ferestrelor se răsfângea sclipirea soarelui care avea să-l părăsească pentru totdeauna pe Mihail Alexandrovici; apoi, străinul își mută privirea în jos, unde geamurile începeau să capete culorile amurgului, zâmbi condescendent și ironic unui gând ascuns, făcu ochii mici, își puse mâinile pe măciulia bastonului și-și propti bărbia în ele.

— Tu, Ivan, zise Berlioz, ai zugrăvit cu ironie și foarte izbutit, de pildă, nașterea lui Iisus, fiul lui Dumnezeu, dar buba e că încă înaintea lui Iisus s-au născut un șir întreg de fii ai Domnului, ca, de pildă, Attis din Frigia. Mai pe scurt, nici unul dintre ei, de fapt, nu s-a născut cu adevărat, n-a existat, după cum n-a existat nici Iisus, și se impune ca în loc să descrii nașterea lui Iisus sau, să zicem, venirea magilor, să vorbești despre zvonurile stupide legate de această venire. Altfel, din povestirea ta reiese că Iisus s-a născut într-adevăr!...

Bezdomnii încercă să-și curme sughițul care-l secătuisese de puteri; își ținu răsufierea, dar asta-l făcu să sughițâ mai chinuitor și mai zgomotos; în aceeași clipă Berlioz își întrerupse prelegerea, întrucât străinul se ridică deodată și veni spre cei doi scriitori, care-l priveau mirați.

— Vă rog să mă iertați, vorbi omul cu accent străin, dar fără a stâlci cuvintele, că-mi permit, deși nu ne cunoaștem, însă obiectul discuției dumneavoastră științifice este atât de interesant, încât...

Astfel vorbind, își scoase politicos bereta, și celor doi prieteni nu le mai rămase altceva de făcut decât să se ridice și să-l salute.

„Mai degrabă-i francez...” gândi Berlioz.

„O fi polonez?...” gândi Bezdomnii.

Se cuvine să adăugăm că străinul îi făcu poetului o impresie foarte proastă de cum deschise gura; în schimb lui Berlioz îi plăcu; de fapt, nu asta este expresia potrivită, ci, cum să zic... îi stârni curiozitatea.

— Îmi îngăduiți să mă așez lângă dumneavoastră? zise politicos străinul, și cei doi, mai mult în silă, îi făcură loc între ei, iar omul se instalează sprinten la mijloc, intrând direct în discuție. Dacă am auzit bine, ați binevoit să afirmați că Iisus nu a existat? întrebă el, fixându-l pe Berlioz cu ochiul stâng – cel verde.

— Da, ați auzit bine, confirmă reverențios Berlioz, tocmai asta spuneam.

— Ah, ce interesant! exclamă străinul.

„Ce dracu' o fi vrând și ăsta?” se întrebă Bezdomnii, încruntându-se.

— Și dumneavoastră erați de acord? se informă necunoscutul, întorcându-se spre Bezdomnii.

— Sută-n sută! confirmă poetul, căruia îi plăcea să se exprime colorat și în metafore.

— Uimitor! exclamă interlocutorul nepoftit și, privind cu precauție în jur și coborându-și vocea gravă, urmă: Iertați-mă că vă plictisesc atâta, dar, după cum am înțeles, dumneavoastră, pe deasupra, nu credeți nici în Dumnezeu?

Spunând aceasta, făcu niște ochi speriați și adăugă:

— Vă jur că n-am să suflu o vorbă nimănui!

— Da, nu credem în Dumnezeu, confirmă Berlioz cu o umbră de zâmbet pe buze, amuzat de spaima turistului străin, dar despre asta se poate vorbi liber, cu voce tare.

Străinul se lăsă pe speteaza băncii și întrebă cu glas pițigăiat, de curios ce era:

— Sunteți atei?!

— Da, suntem atei, răspunse zâmbind Berlioz, iar Bezdomnii gândi, înfuriindu-se: „Ia te uită cum se ține scai de noi șmecherul ăsta din străinătățuri!“

— O, e încântător! strigă uimitorul personaj, întorcându-și capul când la dreapta, când la stânga și măsurându-i cu privirea pe cei doi literați.

— În țara noastră, ateismul nu mai miră pe nimeni, remarcă Berlioz cu politețe diplomatică. Marea majoritate a populației noastre, devenind conștientă, de mult nu mai crede în poveștile cu Dumnezeu.

Aici, străinul făcu următoarea figură: se ridică în picioare și îi strânse mâna redactorului-șef, uluit, însoțindu-și gestul cu spusele:

— Dați-mi voie să vă mulțumesc din tot sufletul!

— Pentru ce, mă rog, îi mulțumiți? se interesă Bezdomnii, clipind des din ochi.

— Pentru informația extrem de valoroasă și deosebit de interesantă pentru mine, care călătoresc, îl lămuri ciudatul străin ridicând semnificativ degetul arătător.

Informația importantă făcuse, după cât se vedea, într-adevăr, o impresie puternică asupra turistului, deoarece-și roti ochii speriați peste case, de teamă parcă să nu apară cumva la fiecare fereastră câte un ateu.

„Nu, nu-i englez“, hotărî Berlioz, iar Bezdomnii se întrebă: „Interesant, unde-o fi învățat să turuie așa rusește?“ și se încruntă din nou.

— Dar permiteți-mi să vă pun o întrebare, urmă noul sosit, după câteva clipe de neliniștită cugetare, cum rămâne cu demonstrarea existenței lui Dumnezeu, cu argumentele, care, după cum se știe, sunt exact cinci la număr?

Respect pentru oamenii și cărți

— Din păcate, răspuse compătimitor Berlioz, nici unul dintre aceste argumente nu face doi bani, și omenirea le-a trecut de mult la arhivă. Sunteți, cred, de acord că, rațional, nu poate fi vorba de nici o demonstrare a existenței lui Dumnezeu.

— Bravo! strigă străinul. Bravo! Ați reprodus întocmai ideea bătrânului și neobositului Immanuel, cu privire la această temă. Dar iată nostimada: el a dărâmat cu desăvârșire toate cele cinci argumente, ca apoi, râzând parcă de sine însuși, să emită un al șaselea, al său personal.

— Nici argumentul lui Kant, obiectă cu un zâmbet subtil eruditul redactor-șef, nu este convingător. Nu degeaba spune Schiller că raționamentul lui Kant în această problemă îi poate satisface numai pe sclavi, iar Strauss râdea pur și simplu de acest argument.

În timp ce vorbea, Berlioz se întreba în sine: „Cine-o fi totuși tipul ăsta? Și cum de vorbește atât de bine rusește?”

— Pentru argumentele lui, Kant ăsta ar merita băgat pe vreo trei ani la răcoare, la Solovki! trânti, din senin, Ivan Nikolaevici.

— Ivan! șopti stânjenit Berlioz.

Dar propunerea de a-l expedia pe Kant la Solovki nu avu darul să-l uimească pe necunoscut, ci, dimpotrivă, îl făcu să se extazieze.

— Exact, exact, vocifera el, și ochiul stâng, cel verde, cu care îl fixa pe Berlioz, scăpără. Acolo îi e locul! Că doar i-am zis eu atunci, la dejun: „Orice ați spune, domnule profesor, ați născocit ceva ce nu stă în picioare. O fi, poate, inteligent, însă prea-i de neînțeles. Lumea o să facă haz pe seama dumneavoastră.”

Berlioz holbă ochii de uimire. „La dejun?... I-a zis lui Kant?!... Ce tot îndrugă ăsta?” se întrebă el.

— Numai că, urmă străinul, adresându-se poetului, fără să se simtă jenat de mirarea lui Berlioz, nu-i cu